

Regionalism prin descentralizare sau criză prin fragmentare?

SABINA FATI

Amînarea descentralizării, supradimensionarea birocrăției centrale, extinderea activității guvernului, intervenția statului în economie prin numeroase pîrghii, protecționismul exagerat și o anumită precauție în participarea efectivă la cooperarea transfrontalieră demonstrează că România ezită să proiecteze și să pună în practică strategii de dezvoltare regională. Dacă, pînă la alegerile generale din 1996, cantonarea în centralismul democratic era explicată prin orientarea generală a guvernului PDSR care culisa nehotărît între Est și Vest, care încuraja naționalismul extremist și care dezaproba fățiș orice inițiativă regională, după venirea la putere a forțelor democratice era de așteptat o schimbare radicală a modului de abordare a politicilor privitoare la dezvoltarea regională.

Structurile disipative ale politicii reducăționiste

Nici unul dintre guvernele care s-au perindat la putere după 1989 nu s-a preocupat de disparitățile regionale. Aceasta temă a revenit, însă, mereu în atenție — într-o formă distorsionată, alterată — în perioadele de criză, în care mișcările sociale erau iminente și în care puterea avea nevoie de subiecte care să distragă atenția de la cauzele nemulțumirilor economice. În vremea regimului Iliescu, discursurile politice erau confecționate programatic în acest fel, iar exacerbarea lor s-ar putea suprapune într-un grafic tridimensional cu următoarele coordonate: creșteri bruște de prețuri (criza economică); acțiuni politice naționaliste; timp. Discuțiile despre regionalism purtate în cadru oficial au mai ales un caracter politic, dimensiunea economică a regionalismului fiind subsumată politicului, care, în parte încearcă să profite de pe urma ei, reducînd-o în mod ridicol la problema Ardealului și pericolul secesionist.

Angoasele, reale sau imaginare, nu au rămas doar în luările de poziție ale politicianilor, ele au fost transferate mereu în acțiuni concrete de conservare a situațiilor existente deja. Tactica puterii de la București a aplicat mereu, prin măsurile sale, ceea ce în matematică se numește modelul structurilor disipative. În mod general, aceste structuri corespund apariției, presupus spontane, a unei ordini, adică a unei morfologii spațiale sau temporale în cadrul unui sistem alcătuit dintr-un număr mare de entități și supus unor constrîngeri extrem de speciale. Dar, spre deosebire de structurile de echilibru care, odată create, nu au nevoie de aport energetic extern pentru a se menține, structurile disipative sînt formate și stabilizate de către fluxul de materie și energie pe care acestea le schimbă cu mediul înconjurător.

Prin subvențiile permanente acordate de regimul Iliescu întreprinderilor nerentabile, au fost menținute artificial societățile cu capital majoritar de stat înființate în epoca industrializării forțate, cînd au fost create baze de producție industrială în fiecare județ, indiferent de viabilitatea lor economică. Justificarea, și în același timp obiectivul dezvoltării de acest tip, era de a utiliza integral potențialul resurselor de muncă, precum și diminuarea disparităților dintre județe. Deși rezultatul acestui proces de industrializare a fost în cele din urmă o încetinire a ritmului de dezvoltare economică, frunții PDSR, care au administrat șapte ani treburile țării, au păstrat relativ nemodificate principiile economiei socialiste, conservînd sectorul industrial de stat, dovedit, deja, ineficient. În paralel, pentru evitarea unor dezechilibre majore între regiuni, administrația centrală fie a refuzat explicit participarea unor județe la proiectele euroregionale, fie a ezitat să se implice explicit în acțiuni de acest tip. Reacția părții române la inițierea Euroregiunii Carpatice este exemplară din acest punct de vedere. Ion Iliescu, pe atunci președintele țării, spunea că acest proiect i-a produs surprindere: „Nu poate să nu suscite semne de întrebare proveniența acestei denumiri pentru o asemenea colaborare transfrontalieră. Sigur că se pot trage numeroase concluzii cu privire la anumite tendințe ale unor cercuri privind obiective revizioniste teritoriale. Cînd vorbești de Carpați, vorbești de Transilvania, nu? Din acest punct de vedere, am primit cu oarecare surprindere această chestiune”¹. Referindu-se la același subiect, președintele Camerei Deputaților, fost ministru de externe, explica refuzul României de a participa la proiectul Euroregiunii Carpatice prin absența unui Tratat Româno-Ungar, care la vremea respectivă era în curs de negociere: „este esențial de subliniat, dincolo de elementele de extravaganță — spre exemplu, unii consideră că Ungaria nu este neapărat o țară carpatică — în sfîrșit, dincolo de aceste elemente care pot să fie corecte sau nu, ceea ce este foarte important este că nu se poate organiza o cooperare transfrontalieră atîta vreme cît chestiunea frontierei nu este foarte clară. Eu cred

că, din acest punct de vedere, mai ales în ce privește granița noastră de vest, chestiunea trebuie tranșată fără echivoc"². Reprezentanții guvernului de atunci mai încercau să demonstreze că proiectul regiunii nu ia în seamă concurența reală pentru piețe prin ignorarea diferențelor de dezvoltare, a resurselor și a legislației și omite posibilitatea transformării Euroregiunii într-o cale de import de criză și șomaj între țările participante. Ioan Mircea Pașcu, secretar de stat în MApN pînă în 1996, spunea mai direct că participarea României la Euroregiune ar fi primul pas spre dezmembrarea țării, întrucît partea vestică, Ardealul, s-ar dezvolta mult mai repede decît celelalte regiuni. După tergiversări de acest fel, România a fost primită cu întîrziere în CEFTA și a pierdut startul cu euroregiunile eficiente, fără să fi cîștigat altceva între timp.

În ciuda politicii forțate de echilibrare regională practică asiduu pînă în 1989 și menținută mai apoi, județele în care ritmul de creștere industrială a fost cel mai ridicat (Botoșani, Bistrița-Năsăud, Olt, Sălaj, Teleorman, Vaslui) au fost, în mod paradoxal, afectate de cele mai înalte rate ale emigrației. În vreme ce regiunile cu un ritm mai scăzut al industrializării (în general fostele județe industrializate și ariile urbane) s-au caracterizat prin rate înalte ale nivelului imigrației³. Odată cu evoluția economiei de piață, resursele tind să se orienteze către regiunile în care maximizarea utilizării lor este posibilă; de aceea, regiunile mai sărace, care au avut parte de o dezvoltare industrială artificială, suportă foarte greu tranziția și ajustările structurale necesare într-o economie liberă. Experții firmelor Ramboll (Danemarca), EPRC (Marea Britanie) și GOM Vlaams-Brabant (Belgia) au alcătuit, pentru Cartea Verde a Dezvoltării Regionale, o hartă a disparităților regionale din România, care localizează sărăcia și subdezvoltarea în două arii principale ale țării: nord-estul, care include în totalitate regiunea istorică a Moldovei, și sudul, respectiv cea mai extinsă zona agricolă — Cîmpia Română. Spre deosebire de aceste arii, Vestul și Centrul țării concentrează zonele cele mai bogate și mai puternic dezvoltate din punct de vedere al veniturilor din gospodăriile populației, al echipării și dotării tehnico-sociale și al potențialului economic. Cele patru județe cu indicele global al dezvoltării foarte ridicat se aflau toate în Vest și Centru: Brașov, Cluj, Sibiu, Timiș⁴. Peste 45 la sută din numărul total al firmelor înregistrate în România se concentrează în cele mai dezvoltate opt județe, cu un total de 30 la sută din populația țării. Cu excepția județelor Bistrița Năsăud și Sălaj, județele din vestul și nord-vestul țării înregistrează valori ridicate și foarte ridicate pentru indicele global de dezvoltare. Sînt, deci, evidente disparitățile regionale, care în principiu se suprapun regiunilor istorice și care, în absența instrumentelor de echilibrare, tind să devină structuri disipative.

Demersul reduționist cu care a operat pînă acum puterea de la București a accentuat fracturile inter-regionale, fiindcă forțele centrifuge devin periculoase atunci cînd centrul este puternic și sărac, iar provincia bogată și marginalizată, în acest caz unitarismul și centralismul devin surse de instabilitate nu numai la periferie, ci și la centru. Acesta este motivul pentru care unele state europene, în mod tradițional centraliste și unitare ca Franta, Italia și Spania, au stopat nemulțumirile și tendințele centrifuge de la periferie delegînd regiunilor anumite puteri care pînă atunci fuseseră apanajul birocrăției centrale. Cînd s-au adăugat diferențelor etnice și culturale, nemulțumirile provinciilor față de centralism și unitarism au dus la puternice presiuni separatiste (Țara Bascilor, Tirolul de Sud, Lombardia)⁵.

Datele statistice și calculele economice demonstrează că zona vestică este cu mult înaintea celorlalte, iar potențialul centrifug va crește dacă puterea de la București nu intenționează să delege o parte din atribuții puterilor locale. Conștientizarea contribuției diferențiate la Produsul Intern Brut, care se distribuie apoi uniform, ar putea deveni un punct vulnerabil dacă guvernul nu se preocupă mai mult de echilibrarea disparităților regionale. Cele mai ample diferențe au fost identificate în domeniul dezvoltării economice și al standardului de viață din gospodăriile populației, pentru care valorile medii ale primelor cinci județe sînt de 2,4 ori mai mari decît ale ultimelor cinci, deși în ceea ce privește PIB-ul, valorile medii sînt deocamdată doar de 1,5 mai mari⁶. Procesul descentralizării nu este asociat de clasa politică românească cu cel al consolidării democrației. Autonomia puterii locale și descentralizarea sînt considerate în discursul public problematice și delicate, dar ultracentralismul este tot mai rar așezat pe lista pericolelor majore. Unitarismul și centralismul pot pune, însă, la grea încercare democrația și societatea pluralistă pentru că grupul ajuns la putere are posibilitatea în acest fel să promoveze cu multă ușurință măsuri nu numai nepopulare, dar și în detrimentul interesului public. În același timp, există riscul unei incoerențe care să afecteze politicile publice locale dacă centrul se află sub influența cînd a uneia, cînd a alteia dintre forțele prezente într-o societate pluralistă⁷. Descentralizarea și eficientizarea administrației locale s-au bucurat de o oarecare atenție doar din partea cabinetului Ciorbea, care a și adoptat de altfel Ordonanța de urgență privind modificarea Legii 69/1991. Această lege încerca să asigure o mai bună redistribuire a competențelor la nivel local printr-o reorganizare a prefecturilor, dar ea a fost destul de controversată în legislativ și în final retrasă de guvernul Vasile; totodată, ea nu a fost completată de o Lege a

finanțelor publice. Dezbaterile în jurul modificărilor pe care le propunea ordonanța au fost centrate mai mult asupra consacării dreptului minorităților naționale de a folosi limba maternă în raporturile cu administrația în localitățile în care existau 20 la sută de cetățeni ai respectivei minorități, neglijând măsurile necesare subsidiarității. Autonomia locală a rămas încă un concept teoretic, iar problematica regionalismului a fost abordată timid în Legea regiunilor defavorizate, destul de greu de aplicat în condițiile unui buget auster.

Combinarea stabilității cu flexibilitatea, descentralizarea prin regionalizare și admiterea compromisului dintre unitate și diversitate sînt căile de transformare a contradictoriului într-o structură viabilă și stabilă. Prin autonomie locală, identitatea specifică fiecărei comunități nu numai că se conservă, dar se și dezvoltă în concordanță cu nevoile ei reale. Modalitatea concretă de rezolvare a problemelor depinde astfel de gradul de participare la luarea deciziilor privind colectivitatea. Găsirea de soluții și gestionarea comunităților de către membrii lor aleși și responsabili față de alegători detensionează relațiile dintre centru și periferie și responsabilizează colectivitatea.

Tendința de fragmentare

Unul dintre obstacolele serioase în calea descentralizării este discursul de tip naționalist care vede în orice demers care implică regionalizarea o nouă încercare a UDMR de a crea o zonă de autonomie maghiară în centrul țării. În acest fel, conflictului dintre centru și periferie i se suprapune cel dintre minoritate și majoritate, resuscitarea aparentă a conflictului etnic fiind o cale convenabilă de canalizare a insatisfacțiilor politice. Unii autori atrag atenția că grupurile suprapuse folosesc etnicitatea ca principiu organizatoric rațional, întotdeauna la îndemîna elitei politice, ca și la îndemîna celor care caută să o înlocuiască⁸. Rezultă de aici două seturi de contradicții: inegalitatea structurală a regiunilor și grupurilor, în ciuda dezvoltării teoretic egale, și eșecul statului de a pune în practică promisiunea normativă. Hurst Hannum susține, după o trecere în revistă a conflictelor etnice, că aspectele economice sau de clasă nu pot explica intensitatea multor conflicte, dar recunoaște că declarațiile separatiste sau minoritare sînt făcute în aceeași măsură de regiunile sărace, care se plîng de subdezvoltare (țara de baștină a tamililor sau sudul Sudanului), și de regiunile bogate, care se plîng de exploatare sau tratament inegal (Țara Bascilor, Punjab), de regiuni care ar putea fi mai prospere economic după separare (Biafra) sau de acelea care ar fi mai puțin înfloritoare (Quebec, Irlanda de Nord)⁹.

Discrepanțele economice produc fracturi, accentuează forța centrifugă, dezechilibrează sistemul, facilitînd proliferarea subgrupurilor atunci cînd identitatea etnică contribuie la accentuarea diferențelor. *„Dacă înclinația spre statul național sugerează o mișcare convergentă în jurul valorilor și instituțiilor integrate, înclinația spre subgrupuri implică o convergență în jurul subsistemelor. Înclinația spre subgrupuri este un concept abstract care definește desprinderea uneia sau mai multor părți componente din orice colectivitate. În lumina acestui concept, definițiile convenționale ale națiunii — de exemplu, națiunea este o comunitate limitată prin care se înțelege cea mai largă comunitate care, în situații critice, dirijează în mod efectiv loialitatea oamenilor, neținînd cont de pretențiile comunităților mai mici din cadrul sau, nici de ale celor care o traversează sau care ar avea posibilitatea să o înglobeze într-o societate mai mare — pot fi reformulate cu ușurință pentru a se potrivi oricărui subgrup și fundamentelor păstrării acestuia în orice epocă istorică”*¹⁰ Zona vestică a țării suprapusă peste regiunile istorice Transilvania, Crișana, Maramureș, Banat, are toate datele pentru o mișcare divergentă față de centru și convergentă față de regiune — iar înclinația spre subgrupuri se accentuează atît datorită factorilor economici și sociali, mult mai favorabili decît în celelalte zone, cît și considerațiilor istorice și deosebirilor culturale, care, chiar dacă nu se pot constitui într-o demonstrație științifică, pot totuși ilustra o geneză a diferențelor. Diferențe în interiorul acestei zone și diferențe între aceasta și celelate regiuni istorice ale țării. Dumitru Sandu observa, de pildă, în *„Sociologia Tranziției”* că *„Transilvania este singura regiune istorică a României cu structură trihotomică sub aspectul problemelor sociale locale, avînd atît arii centrale, cît și periferice și semiperiferice. Moldova, Muntenia și Dobrogea apar ca regiuni lipsite de o arie centrală proprie. Absența unor arii centrale regionale este de așteptat să fie însoțită de o emigrare puternică din regiunile respective spre regiuni care dispun de arii centrale (Transilvania, Banat, Crișana, Maramures, București)”*¹¹. Opoziția centru-periferie nu este definită în sens spațial, ci sub aspectul gravității problemelor sociale locale (indicele gravității problemelor sociale fiind construit ca scor factorial cu rata mortalității infantile, rata șomajului, rata de emigrare în alte județe și suprafața locuibilă pe cap de locuitor). Diferențele economice produc, într-o desfășurare logică, discrepanțe sociale, un fel de dezordine ordonată în prima fază și o analogie forțată a elementelor care nu se aseamănă, în faza următoare.

Transilvania — zonă a delimitării sau a deschiderii ?

Intenția vădită, nedeclarată, dar implicită a tuturor guvernelor care s-au perindat după 1990 la Palatul Victoria a fost aceea de a păstra nealterată puterea centrului, ocolind cu orice preț formele reale ale descentralizării prin menținerea puterii la nivelul administrației centralizate a statului și printr-un control strict al politicului asupra administrației. Scopul urmărit este acela de a avea un stat puternic, monocefalic, care să aibă la dispoziție resursele economice și care să dezvolte relații verticale de subordonare cu unitățile administrative. Cheia menținerii unui centru puternic înseamnă controlul asupra resurselor întregului teritoriu și supravegherea atentă a minorităților care ar încerca să iasă de sub „dominația” politicii majoritare. Păstrarea acestei chei în buzunarul guvernului de la București este din ce în ce mai dificilă în condițiile democratizării vieții publice românești și a dezvoltării mecanismelor de piață. În primul rând pentru că integrarea în structurile europene presupune respectarea unor standarde în privința minorităților și, în al doilea rând, pentru că jocul liber al pieței începe să dicteze, chiar dacă timid, un alt mers al lucrurilor.

Dinamica dezvoltării județelor din vestul țării în ultimul deceniu este nu numai o formă de continuitate, ci și rezultatul investițiilor făcute aici de oameni de afaceri autohtoni și străini. Schimburile de toate felurile între această regiune și statele situate la vestul țării arată că Transilvania devine un punct economic de convergență care se apropie mai mult de Uniunea Europeană decât restul României, iar din acest punct de vedere granița de vest pare mult mai fluidă și mai compatibilă cu evoluția europeană. De aceea, Transilvania ar trebui să devină trambulina care să ne lanseze spre Europa, nu să rămână „teritoriul problemă” folosit pentru apărarea statului național unitar, pentru menținerea statului ca pion principal în viața politică, economică și socială, împotriva dreptului la diferență, împotriva cererilor de descentralizare. Transilvania nu ar trebui să reproducă imaginea delimitării, ci mai degrabă pe cea a deschiderii, fiindcă ea nu este un spațiu-subterfugiu, ci o potențială cale de mediere, o probă de verificare a capacității de democratizare a României.

Supercentralizarea care persistă atât la nivelul conceperii programelor politice și economice cât și la cel al punerii lor în aplicare nu face decât să îndepărteze provincia bogată de centrul dirijist și superbirocratizat. Curba ascendentă a dezvoltării economice din Transilvania semnalează că resursele și poate un grad mai ridicat de civilizație din această zonă atrag investiții semnificative și duc la o redirectionare a fluxului de schimburi dinspre est spre vest, redirectionare accentuată și de minoritatea maghiară orientată în mod natural spre Ungaria. Se poate vorbi în acest fel de o relativizare a distanțelor pentru că densitatea tranzacțiilor — vizite, mesaje, interacțiuni, contacte generale — micșorează distanța. Karl Deutsch susține, de pildă, că „pe măsură ce acestea scad, se pot naște frontiere, linii de graniță și granițe. Granițele pot fi de două tipuri. În tipul clasic, denumit graniță în trepte, frecvența tranzacțiilor scade foarte încet pînă la un punct, apoi scade abrupt pentru o distanță dată, pentru ca în ultima fază să diminueze din nou. Zona în care tranzacțiile scad relativ rapid poate fi la fel de bine îngustă sau largă, dar indiferent de mărimea ei, rapiditatea scăderii tranzacțiilor creează o zonă de graniță”¹² Cu cât puterea centrală va încerca să mențină dirijismul, cu atât forța de inerție a regiunii va crește, iar mijloacele pe care le oferă sistemul democratic și economia de piață vor fi folosite pentru dezvoltarea unui centru zonal. Sigur că, istoric vorbind, dezvoltarea Transilvaniei nu are legătură doar cu integrarea sa în spațiul economic austro-ungar, ci și cu contactele sale economice cu spațiul românesc, dar, pe fondul situației actuale, relațiile cu Vestul tind să se refacă, deși nu neapărat și imediat în detrimentul celor interne.

Centralismul excesiv promovat de guverne democratice nu poate controla mereu gradul de neregularitate și fragmentare a sistemului, nu poate impune și inventa la infinit sincretisme în prețurile străvezii și contradicții simultane. Centralismul democratic și politica regională sînt greu compatibile și chiar periculoase în democrațiile pluraliste. Centralismul, birocrația centrală, administrația concentrată într-un singur punct conduc inevitabil la un dezechilibru între forțele centripetă și centrifugă. Coeficientul cu care crește forța din interior, deși este inițial maxim, se diminuează în timp, în favoarea forței care „fuge” spre exterior. De aceea fragmentarea sistemelor se produce fie pentru că se consideră că descentralizarea sistemului îi permite acestuia să avanseze cu mai multă eficiență spre atingerea obiectivelor sale, fie pentru că membrii subsistemelor sale devin tot mai sensibili la diferențele ce există între ele. Rosenau observa că, în primul caz, descentralizarea progresa prin procese formale și legale ce îi acordă recunoaștere oficială. În cel de-al doilea, ea se produce prin procedee neformale și diferite de la caz la caz, ce pot să nu fie nici planificate și nici confirmate. În ambele cazuri, fie că asemenea schimbări apar dintr-o planificare a sistemului sau din inițiative ale subsistemelor, ele duc la o mișcare de „înclinație spre subgrupuri” care este opusă „înclinației spre statul național”, fiindcă înclinația spre statul național sugerează o mișcare convergentă în jurul valorilor sistemelor integrale, iar înclinația spre subgrupuri implică o convergență în jurul subsistemelor.¹³ Înclinația spre subgrupuri este un concept care definește

desprinderea uneia sau mai multor părți componente din orice colectivitate: națiune, partid politic, mișcare de opoziție etc. Iar în acest context definițiile convenționale ale națiunii se reformulează pentru a se potrivi oricărui subgrup și păstrării fundamentelor acestuia în orice epocă istorică: națiunea ca o „*comunitate limită*” este „*cea mai largă comunitate care, atunci când situația este limita, dirijează în mod efectiv loialitatea oamenilor neținând cont nici de pretențiile comunităților mai mici din cadrul său nici de ale celor care o traversează sau care ar avea posibilitatea să o înglobeze într-o societate mai mare*”¹⁴.

Desființarea „alterității” în acest fel ar continua procesul de omogenizare început cu câteva decenii în urmă, deși tendința de formare a subgrupurilor, accentuată în zonele în care există minorități etnice și în cele în care dinamica economică este în creștere, nu poate fi modificată în condițiile în care identitatea etnică nu este integrată unei identități mai cuprinzătoare și mai tolerante, de natură politică — și în condițiile unor dezechilibre economice tot mai accentuate.

Descentralizarea — condiție a suveranității

Suveranitatea și unitatea statului pot fi menținute fără probleme doar continuând reformele economice și democratizarea instituțională, inclusiv prin delegarea puterii autorităților locale și eliminarea controlului politic asupra administrației. Autonomia locală presupune recunoașterea de către stat a existenței, distinct de interesele publice statale, a unor interese publice locale, precum și a capacității colectivităților locale de a-și satisface prin mijloace proprii aceste interese. Se pot distinge astfel patru atribute ale autonomiei locale: i) capacitatea sa juridică — colectivitățile locale sînt subiecte de drept public, investite cu putere de comandă, care exercită puterea publică; ii) aspectul instituțional — colectivitățile locale aleg, prin vot universal direct, un organ administrativ cu caracter deliberativ, care dispune de o componentă executivă, fie aleasă direct, fie indirect, de organul deliberativ; iii) capacitatea decizională — autoritățile administrative alese ale colectivităților locale au dreptul de a lua decizii pentru definirea și satisfacerea intereselor publice locale, și pot cere consultarea cetățenilor în anumite probleme prin referendum; iv) capacitatea financiară și patrimonială — autoritățile locale trebuie să dispună de mijloacele materiale și financiare necesare realizării deciziilor luate și deci satisfacerii interesului public, în special prin dreptul de a avea un domeniu public local și dreptul de a institui impozite și taxe locale. Principiul subsidiarității, care se aplică pentru o descentralizare reală, nu funcționează în România, fiindcă statul omniprezent se teme să aplice normele autonomiei locale, fie și numai la nivel intern. Discursul politic motivează această situație prin „pericolul secesionist” punînd în argumentație alături, descentralizarea de federalizare și de mecanismul conspirativ care urmărește segregarea. Demontarea acestei prejudecăți nu face parte din acțiunile politice ale partidelor aflate la putere — cu excepția UDMR — care și din acest motiv este privit ca o forță destabilizatoare. Etnocentrismul manifestat de politicienii români este adesea premeditat, clamînd pretextul obligației politice, dar cu vădită destinație electorală. Nici măcar liberalii nu s-au simțit obligați să explice că descentralizarea este un proces care poate funcționa numai în cazul statului unitar (pentru că statul federal nu mai are nevoie de descentralizare de vreme ce el nu este centralizat) și că pericolul descentralizării este o invenție a naționaliștilor de toate culorile și formele întrucît subsidiaritatea presupune în paralel un mecanism de control al autonomiei locale.

Subiecte oculte și ocultate sau despre regionalism și federalism în România contemporană

În România nu are loc o dezbatere serioasă pe marginea descentralizării, regionalizării, autonomiei locale. Orice tentativă de acest fel este transferată în registru politic și mascată în discursuri patriotice. Chiar și președintele Constantinescu a intrat în panică de îndată ce s-a deschis discuția, teoretică, despre federalizare, pronunțîndu-se în legătură cu opiniile unei persoane private (care se bucură de oarecare notorietate, Eva Maria Barki, căreia în vremea guvernării trecute i se ridicase dreptul de a călători în România) și declarînd că părerea doamnei Barki reprezintă „propagandă anticonstituțională” și cerînd guvernului român să notifice pe canale diplomatice guvernului austriac acest lucru¹⁵. Șeful statului a anunțat astfel că îl va contacta în scris pe omologul său austriac pentru a-l informa în legătură cu „situația creată”. În plus, președintele a cerut organelor de justiție românești să aplice legea în cazul persoanelor care încalcă prevederile constituționale, prevederi ce interzic printre altele „incitarea la separatism teritorial”. Președintele Constantinescu are probabil motive să aducă la cunoștința opiniei publice îngrijorările sale, dar, atunci când o face, ar trebui să aibă argumente mai consistente decît cele ale comparației cu Kosovo¹⁶.

Șeful statului pune pe același palier dreptul la opinie cu „incitarea la separatism teritorial”, ca și cum ne-ar oferi o criptogramă pe care nu știm cum să o interpretăm, ca formă sau ca fond. Indiferent cum am lua-o,

demersul președintelui provoacă, însă, mirare și surprindere, putând fi decodificat nu doar în perspectivă conjuncturală, ci și programatică. Dezbaterile în jurul subiectelor legate de regionalizare sau federalizare ar trebui să incite, fără să inflameze, să demonstreze, fără să descalifice. Excluzivismul ideologic, patriotic și intelectual practicat la toate nivelurile aduce în prim plan un discurs oficial unic prin taxarea opiniilor diferite drept manifestări secesioniste sau antipatriotice.

Recursul la istorie demonstrează existența tradiției ideii federaliste la români și legătura sa cu proiectul unității statale. Nicolae Bălcescu și Dumitru Brătianu au fost cucerți de Mazzini care la mijlocul secolului trecut făcea planuri pentru înfăptuirea unei Europe federale democratice și republicane, având la bază statul național. Ideea unității poporului român, pan-românismul cum îl numea Bălcescu, era scopul tuturor planurilor de federalizare la care ar fi urmat să participe teritoriile românești. „*Pacea nu se va putea stabili în regiunea Dunării de Jos, spunea Bălcescu, dacă nu se va întemeia o federație bazată pe principiul egalității naționalităților conlocuitoare. Trebuie recunoscute trei națiuni de sine stătătoare: cea maghiară, cea iugoslavă, cuprinzând pe croați, dalmați, sloveni și sârbi, și cea română, cuprinzând pe românii din Transilvania, Banat, Ungaria, la care se vor adăuga românii din celelalte provincii românești. Determinarea teritoriului se va face pe cale plebiscitară, urmându-se indicațiile majorității*”¹⁷. În secolul al XIX-lea au existat numeroase formule de federații și confederații din care românii urmau să facă parte, multe dintre ele fiind propuneri ale reprezentanților români pentru federații româno-maghiare, ca posibile rezolvări ale problemei naționale în teritoriile din Transilvania și Ungaria locuite de români. Dumitru Brătianu și Simion Bărnuțiu au fost principalii adepți ai acestei formule. Ion Maiorescu susține un proiect de dimensiunea celor gândite de Mazzini, și propune Dietei din Frankfurt, la 1848, crearea unei federații dunărene care să cuprindă spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră incluzându-i și pe români și pe unguri, totul sub conducerea Germaniei: „*O astfel de Ungarie, explică Maiorescu, legată prin alianță ofensivă și defensivă cu România, alipite amândouă de Germania printr-o legătură de stat, înlătură pericolul panslavismului, asigură Răsăritul Europei și câștigă Germaniei o influență necesară ce i se cuvine pînă la Marea Neagră*”¹⁸. Cel care a produs cel mai laborios, dar și cel mai realist, proiect federalist este Aurel Popovici, care era convins că rezolvarea problemei naționale a românilor din afara granițelor regatului este posibilă numai în cadrul unui Imperiu Habsburgic federalizat.

În căutarea soluțiilor pentru unitatea națională, ideile federaliste au jucat un rol pozitiv, chiar dacă nu determinant. Toate proiectele de acest fel au avut ca punct de plecare Transilvania, și probabil că acesta este motivul care îi sperie astăzi pe politicienii de toate culorile, care oglindesc invers situația de acum 150 de ani, gândind că maghiarii ar avea aceleași motive ca românii Transilvaniei de la mijlocul veacului trecut de a face proiecte federaliste. Pornind, însă, de la această premisă, autoritățile de la București ar trebui să ofere minorității toate drepturile de care aceasta are nevoie pentru a se simți la ea acasă.

Neglijarea unei minorități importante, cum este cea a maghiarilor din România, menținerea unei organizări administrative excesiv de centralizate, refuzarea principiului subsidiarității, a autonomiei administrative și financiare, abordarea superficială a relației centru-periferie creează premisele unei agende secesioniste pe fondul unor dezechilibre economice și sociale din ce în ce mai accentuate.q

NOTE

1. Ion Iliescu în *conferința de presă* din 23 februarie 1993.
2. Adrian Nastase, *declarație* făcută în cadrul simpozionului Asociației de Drept Internațional ADIRI, 18 februarie 1993.
3. Cartea Verde — Politica de dezvoltare regională în România, editată de Guvernul României și Comisia Europeană prin Programul PHARE, București, 1997.
4. Indicele global al dezvoltării cu care se operează în Cartea Verde a fost calculat pe baza agregării unui număr de 17 indicatori: economie (PIB, rata șomajului), infrastructură (drumuri, căi ferate, telefoane, paturi de spital, școli, cantitate de apă potabilă distribuită, procentul locuințelor racordate la sistemele de distribuție a apei), demografie (presiune umană, migrație netă, indicele vitalității demografice), urbanizare (procentul populației urbane, standardul vieții familiale cu număr de autoturisme la 1000 de locuitori), educație, migrație extrajudețeană, rata mortalității infantile.
5. Anton A. Bebler, *A doua prăbușire a Iugoslaviei și federalismul*, în *Altera*, nr.8, 1998.
6. *ibid.*
7. Paul Hirst, *Associative Democracy, New Forms of Economic and Social Governance*, Polity Press, 1994.
8. Joseph Rothschild, *Etnopolitica — Ethnopolitics*, New York, Columbia University Press, 1983.
9. Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: the Accomodation of Conflicting Rights*, University of Pensilvania Press, Philadelphia, 1990.
10. James N. Rosenau, *Turbulența în politica mondială — o teorie a schimbării și continuității*, Editura Academiei Române, București, 1994.

11. Dumitru Sandu, **Sociologia tranziției — valori și tipuri sociale în România**, Editura Staff, București, 1996.
12. Karl Deutsch, **Nationalism and Social Communications**, MIT Press Cambridge, Mass, 1966.
13. ibid., p. 10.
14. Rupert Emerson, **From Empire to Nation**, Cambridge, Harvard University Press, 1960.
15. *Comunicat* al biroului de presă al Președinției, 28 septembrie 1998.
16. Într-o *declarație* făcută pentru CNN International pe 17 iulie 1998, Emil Constaninescu spunea că „*în România situația este asemănătoare cu cea din Kosovo privind concentrarea unei populații a minorităților*”.
17. George Ciorănescu, **Românii și ideea federalistă**, Editura Enciclopedică, București, 1996
18. ibid.

*

Sabina FATI, specializată în științe politice, este jurnalistă din 1995 și corespondentă a secției române a postului de radio Europa Liberă; de asemenea, colaboratoare constantă la Curentul, Sfera Politicii și Politica Externă. Co-președintă a grupului interdisciplinar TACTIC, axat pe probleme de securitate și naționalism.